

ЛИСТИ ЮРІЯ ЖАТКОВИЧА ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

На зламі XIX і XX століть значно посилилося зацікавлення вчених з різних країн українською етнічною територією тогочасної Угорщини. До групи дослідників, котрі кілька разів відвідали закарпатських русинів і зав'язали творчі контакти з представниками місцевого населення, належав видатний український етнограф і фольклорист Володимир Гнатюк. Він особисто познайомився з небуденою постаттю закарпатоукраїнського культурного життя — істориком, журналістом, перекладачем (в свій час йому належав найбільший вклад у пропаганду української літератури угорською мовою), письменником та автором підручників, уродженцем Ужгорода — Юрієм Калманом Жатковичем (14 жовтня 1855 — 25 вересня 1920 в Стройні). Помимо того, що окремі дослідники звернули увагу на деякі аспекти діяльності Ю. Жатковича (передусім сам В. Гнатюк¹, автор анонімного некрологу², Володимир Бірчак³, Євген Недзельський⁴, Шандор Бонкало⁵, Микола Лелекач⁶, Яків Штернберг⁷, Василь Микитась⁸, Марія Маер⁹, Олег Мазурок¹⁰, Іштван Удварі¹¹, Любиця Бабота¹² та інші), його робота у повному комплексі ще не досліджена.

Юрій Жаткович цікавився минулим закарпатоукраїнського населення, досліджував його історію та етнографію, писав про Федора Корятовича, Й. Камеліса, Г. Тарковича, І. Брадача та інших діячів. Довгі роки активно виступав на сторінках місяцесловів (календарів), журналів та газет „Листок”, „Наука”, „Századok”, „Kárpáti Lapok”, „Görög Katholikus Hirlap”, „Alkotmány”, „Budapesti Hirlap”, „Bereg” та „Kelet”, якої був головним співпрацівником. Результати його досліджень в закарпатоукраїнській історії були неабиякі і Юрій Жаткович став дійсним членом Історичного товариства в Будапешті.

Для русинів-українців погляди Юрія Жатковича надзвичайно цікаві й важливі. Він уже наприкінці минулого століття вважав себе „сином малоруського народа — того народа, котрий зовсім так от-дільний є от великоруського, як напр. от польського ілі болгарського”¹³. Його переконання потрібно подивляти тим більше, що від-

відував тільки мадярські школи і не володів тоді вживаними літературними нормами. З тогочасним правописом, уживаним у Галичині, не погоджувався, хоч напр. часто звертався до В. Гнатюка за порадою не лише відносно правопису, чи вимови окремих букв, але і щодо пояснення деяких йому незрозумілих слів та просив виправити помилки в рукописі. Сам писав „язичієм”, але дуже жалував „що малоруська письменність єще і до днеська не імієт постійнної і всіми призначеної правописі, що весьма трудним чинит чтеніє малоруських творів”¹⁴. Мову західноукраїнських газет Юрій Жаткович не дуже любив, помимо того, що їхній зміст здавався йому цікавим та корисним.

Через те, що приватна кореспонденція визначних діячів у багато чому поповнює картину їхньої всебічної діяльності, пропонуємо зацікавленим кілька листів Ю. Жатковича, написаних В. Гнатюкові. Малий простір дозволяє надрукувати тільки шість із 63 листів, написаних в 1895—1912 роках. У трьох листах не була наведена дата їхнього написання, або почерк був дуже нерозбірливий (Жаткович довгі роки хворував, деколи цілими днями не написав ані рядка і знов, що мало хто зуміє читати його рукопис). Читаючи кореспонденцію, бачимо, що не всі листи збереглися. На цю думку наштовхує і те, що М. Яценко в книзі про Володимира Гнатюка цитує листи Ю. Жатковича, які ми не мали змогу бачити¹⁶. Велика шкода, що листи В. Гнатюка до видатного закарпатця очевидно не вдається відшукати, бо Ю. Жаткович в одному з листів признається, що деякі листи В. Гнатюка затратилися. Здається, він їх не зберігав.

Оригінали листів Ю. Жатковича до В. Гнатюка зберігаються в Центральному Державному історичному архіві України у Львові. Мікрофільм цих листів ще в 1965 році роздобув саме Ювіляр.

У надрукованих зразках (появляються вперше) повністю зберігаємо мову й стиль автора, виправляємо, однак, інтерпункцію та застосовуємо норми сучасного правопису. Основні зміни такі: *ѣ=i*, *ы=u*, *и=i*, *ъ=Ø* в кінці слова, *г=x* (помилки, спричинені впливом мадярської мови), в займенниках *его=єго*, *что=што*, прикметникове закінчення *-скій=-ський*, в родовому відмінку прикметників *аго=oго*, *ои=oї* тощо. Ці зміни не є послідовними, так само, як непослідовним був правопис, вживаний Юрієм Жатковичем. Спосіб написання окремих слів у його листах відрізнявся (мав кілька варіантів), так що всі зміни в застосуванні сучасної орфографії ми не в силі на цьому місці перелічити.

ЛИСТИ

Почтенный Господин!

Сдіс посилаю Вам мой труд¹⁶ і нетерпиво ожидаю Ваше мнінє о нем. Я писал єго таким язиком, яким я со вірниками моїми говорю. Вірники мої і з ними дужа часть русинов (смотри 38 стр. моєго труда) — вмісто коренної самогласної букви „о” говорять такий звук як turezkoe „ü”) і за ото я сам звук так означил, што на букву „у” положил дві точки „ü”.

Рукопис мою, особено як я нездоровий, мало кто знає хорошо читати. Но так, як Ви ачей уже приучилися читати, то покорно прошу, будьте ласкаві рукопис мою, і где нужко будет, і ортографію ісправити, і разом і за коректуров надзирати, ібо єсли Ви не будете надзирати за коректуров, то із печати уйдет нанич не годна пуганіця. И будьте разом ласкаві упросити для мене от тов. ім. Шевченка нісколько почетних екземплярей із моєго труда.

Мой труд во мадярськом мало обширніший є, так як для мадярских читателей много нужно было толковати такого, што руські читателі самі хорошо знаютъ. Мой труд по-мадярськи єще все не появився, хотяй уже третій срок одведен.

Лист Ваш от 30-го января я лишь вчера читал, понеже я от 20-го января як намісник (декан) по соборі на єжерочных посіщеніях.

На Бачванськай Руси Михаїл Врабель, народний учитель, заниматься із етнографіов (смотри 12 б. л. моєго труда), а так наперед пишіть Ви єму і он може Вам май точні адреси подати із Бачванськай Руси, як я. Адрес Врабеля є: Tekintetes Vrábely Mihály tanító igrnák. Ujvidék. Rézműves utca 8. sz. Точный адрес Ласлова Чопея теперь не могу подать Вам, но ачей у які дні могу го Вам подати. Ож, кто писав „О свадебном обряду угро-русских во Живую старину” [не] годен єм і пригадати точно, хотяй што думаю, што сам Митрак. За Митрака смотри 32 стр. моєго труда.

Теодор Легоцький є прокурором графа Шенборна на рекесі, живе в Мукачеві і є перший історик і археолог Бережавської вармеді (комітата). Он є папіш, не знає добре по-русъки. Найбóльший труд єго „Монографія Комітата Бережавського” во 3 томах, во котором премного є цінного о русинах.

Сдіс прибавляю для Вас мой портрет в том ожиданії, што Ви ізво-

лите в замін заслати мні Ваш портрет.

Впрочем з отличним почтенієм пребиваю во Стройні дня 10-го февраля [1896].

Ваш

Ко услугам готов: К. Юрій Жаткович
священик

Почтений Господине!

Разом подаю Вам отвіт і на картку і на лист Ваш. У мене тепер не є такої книжки, котру я би мав отослати Вам, бо во усіх посилках я всі таки переслав Вам.

Мні найліпше полюбилася повість Нечуя „Причепа”. Лиш жаль, што оту токмо руський і греческого обряда чоловік може розуміти добрі і так не даєся перекласти на мадярський язик.

Твори Чайченка подобаються мині по строго нравственному і чисто релігіозному духу, котрий то дух у українських, особенно галицьких писателей майже совсім не находиться. Я не перевел нічого із Чайченка, так як я не мав ко сему часу і твори его не хотів дале задержувати у себе.

Мні за ото не подобатся язик во „Зорі” і „Житя і Слово”, бо я не привик вмісто кождой майже самогласної букви „е” читати. „Науку” єще і я сам не получил, хотяй мині ото писали, што мая 5-го (на св. Юра) неотмінно появится.

За історію тепер єще не знаю што писати, бо у нас в гімназіях лише одну історію учатся і я би такого ж [нерозб.] любив достати руську історію.

Ож коли появится мой перевод „В поті чола”? Не могу знати, так як редактор „Budapesti Hirlap” в марці хоче помістити нісколько повістей із нього во „Budapesti Hirlap”, штоб так публіка заінтересовалася цілим томом др. Франка.

От Фед'ковича я перевел „Стрілець”, „Люба згуба”, „Три як рідні братя” і „Опришок”. От М. Вовчка „Свекруха”, „Сестра”, „Кармелюк” і порозсилав по разним газетам і часописам, но ож коли появляться такожде не могу знати.

Так, як я далеко от Севлюша, где, Вы правду маєте, найдобре ви-но родится у нас — то могу Вам на Ваші вопросы точний отвіт дати — посочу Вам, напишіть во сему ділі ілі Александрові Кимак, пароху в Севлюші, ілі Михайлу Каминській, царськ[ому] нотарієві, такожде в Севлюші. Кимакові можете писати по-русъки, а і Каминському по-німецьки. Каминський руського попа син, но по-русъки ледви ци

знає письмо читати. Оба они мають винниці. Адреси їх туй подаю „Fótisztelendő Kimák Sandor gör. kath. lelkész Urnak. Nagy-Szóllős, Ugocsa megye”. — „Tekintetes Kaminszky Mihály Kir. Közjegyző Urnak. Nagy-Szóllős. Ugocsa megye”.

Знаю токмо „духи” і не догадуюся, котрі би могли бити, но і Ви, по-моєму, не добре догадуєтесь.

З отличним почтенієм пребиваю в Стройні 1837. мая 8.

Ваш ко услугам готов:

К. Юр. Жаткович

Почтенный Господине!

Перечитавши і учинивше собі виписки, туй отсилаю Вам з благодаренієм „Справозданє” з року 1881-2.

Я наміряю во великих нарисах написати історію цілої Козаччини і так дуже би ся ми придали труди Антоновича і Яворницького. Но где і як би їх приобрести от для перечитання?

Я хочу перевести повість „При стрілецькай ватрі”, бо то дуже цікава буде річ для мадяр. Но не знаю, чи не буду мати опосля клопоту з автором. Што Ви на се порадите?

Я давно уже маю думку написати історію угорських русинов для Ваших часописей, но поєдинокі подручники не могу достати із Унгарії скоро. Тому, што на мадярах грозят страйки под час жнив, лише наші люди радуються, бо беруть їх на таку велику платню до Комерціальських дебр на роботу, за яку і не снило їм ся перше.

Як живу, то на Ваших ювілеях неотмінно во Львові хочу бити.

В прочем з отличним пожеланієм пребиваю во Стройні 1897. іюня 30-го.

Ваш ко услугам готов:

К. Юр. Жаткович

Почтенный Господине!

Я достаю так „Руслан”, як і „Пропор”. „Руслан” мині не дуже подобається, бо окрем політики, мож казати, нич не є у нем, а за політику я читаю богато і так у мадярських дневниках. По-моєму, „Буковина” є много ліпше редакторана, як „Руслан”. „Пропор” дуже мене інтересує, так як із него могу дознатися об относинах церковних в Галичині, што у нас сим часом совсім незнаємі.

Я ще сими днями зашлю передплату на „Вістник”. Я уже би бив давно рад записатися у члени тов. ім. Шевченка, но мої фінанси так

плохі били, ож не могол єм надіятися точно заслати у свой час внос членський. Тепер будьте ласкаві дати мене записати у члени от 1-го января 1898-го року, а разом отписати, ож до якого речинця маєся заплатити внос членський?

Таку розправу написати у „Альманах“ Франка, яку Ви потребуєте, я не могу написати. Раз по тому, што я єще ніколи не писав естетичні розправи і не розуміюся на них, а другий раз я, як Ви слушно назначили, же упознаю всю літературну діяльність др. Франка на толькі, оби я часть оту цінити могол. Скорші ачей написав би я невеличку розвідку п. з. „Др. Франко і угорські русини“, у котрої поговорив би я о том неотрадном явленїї, ож др. Франка і по імню пока не упознают на Угорській Руси і што і угорські русини хиба лиш із мадярських перекладов твор др. Франка будут знати што-то за него.

Я уже читав бив мало із повісти „Для домашнього огнища“ у „Житі і Слові“ і уже тогда ладився перекласти оту. Можете тоже знати, ож оповістка Ваша за друковання сей повісти дуже порадовала мене.

Як я достану І. том казок і перечитаю їх, то напишу у яку мадярську газету розвідку про них, і як ота появится, то непремінно перешлю сїй Вам.

Мене найлучше сердит „Наука“, но не могунич удіяти. Я не раз і не два рази представляв уже редакторові, ож який має бити часопис для нашого народа, заслав єм єму і одно число „Селянина“ оби мав примірник, но все ото обостало без уваги. Мині ся так здає, ож редактор „Науки“, хоть є мой товариш і бивший сошкольник, так судит, ож сельський священик не повинен розума давати греміальному священику, бо той саме за ото, бо є греміальний священик, уже має „премудрость Соломонову“!

Я тепер перекладаю повість М. Кордуби „Грядуче покоління“, што, так гадаю, дуже буде любитися мадярської публікі. Будьте таже ласкаві подати мі адрес М. Кордуби, оби я мог упросити от него позволеніс друкувати переклад.

Я би дуже любив мати, а хоть лиш перечитати, подручник практичного богословія (*theologiae pastoraes*) і церковного права (*iuri ecclesiastico*), які православні (а не уніатські) богослови учатся в духовних семінаріях. Може ож найдутся у Вашей бібліотеці і так могли бы Ви визичити їх мині.

Наконец будьте ласкаві отписати мині, котрая є найновіше і найосновніше написана історія великоруської літератури, где мож би єй достати і яка єй ціна?

В прочем з отличним почтенієм пребиваю во Стройні 1897. дек. 4-го.

Ваш ко услугам готов:

К. Юр. Жаткович
Почтенный Господине!

Дуже дивлюся, ож Ви не достали мой лист. Зміст єго сей бив: Я не могу розширити мою статтю для Альманаха, так як нічим єї розширити. Із моїх перекладов, як я уже писав бив Вам, дотепер не появилася лиш „Грицева школьна наука” во „Budapesti Hirlap” — показ із „В поті чола” і „Свекруха” М. Вовчка во „Magyar Szemle”. Розвідка моя о малоруській літературі уже 1 1/2 рока там є у редакції „Maçuag Szemle”, хотяй редактор сей часописи дуже похвально писав бил мні за ню. I так переклад „В поті чола” і „Про домашнє огнище” там є у редактора „Budapesti Hirlap”, повісті (числом 5) М. Вовчка і Фед'ко-вича у редактора „Legjobb könyvek”, „Украдене щастя”, „Кам'яне серце”, „Учитель” і „Торговля із жемчугами” там суть у [нерозб.] директоров театральних, а „Valse melancholique” у моєм бюрку. Ож, коли появляться і будут представлені си переклади, я сам не могу знати. У „Записках” я май цінів дужу розправу о положенії білого духовенства в Росії XVIIIст. і Анти я уже читав чеською, і так в розправі Грушевського мало надібав нового. Праця Пипіна за ото пильно мні нужна, бо Мад[ярська] Академія Наук повірила мині оту перекласти, но переже маю для показа представити переклад одного параграфа із сей праці. Во ділі „Вістника” я совсім сгожуся із критиков, што во Буковині била написана.

Стрипський повернув бив од мене і бив туй за одну добу, но ми за Вас не мали нагоди говорити. Я лиш любив би знати, што попудило Стрипського лишити Львов, хотя ож, як мині ся здає, непосидячої натури чоловік.

В прочем з отличним почтенієм пребиваю во Стройні 1898. апр. 1-го.

Ваш ко услугам готов:

К. Юр. Жаткович

Високоповажний Пане!

Рока 1902-го проф. Грушевський прислав бил — если добре пам'ятаю — 286 корун ізобраних во Одесі для Івана Гуци, брата Юрія Венеліна, на мої руки. Я сі гроші передал Іванові і розписку заслав проф. Грушевському. Сей Іван єще того самого року помер, но обостав за ним один син, Федор. Сей парубок женитися би любив, но ко сему нужно єму не лиш на свадьбу грошей, но і на ото, оби приобріл собі яку корову, якусь свиню на перший початок. Но понеже он землі ни куска не має, то себе і матерь свою — которая

впрочемъ уже не годна нич робити — лишь зо своїх рук мусит кормити і одівати, так ож дотепер ні одного сотика не могол заощадити для женитби.

Парубок є дуже розумний і письменний. Он по окончанї народної школи любив дале учитися, но Отець его уже таий старий, слабий і убогий бил, ож хлопець мусив залишити науку і взятися за роботу, оби вижити самому і прокормити старих і слабих родичей. На вид сей парубок таий, ож могол би его який маляр взяти собі за модель для мужеської краси.

Просив би я также Вас, во інтересі сего небуденого парубка, небили бы Вы ласкаві заходитиси у одеських почитателей Венеліна коло того, оби хоть только грошей ізбрали для братаница его, оби сей годен оженитися і якоє-такое газдовство завести собі. Я задумав бив писати во інтересі его і до болгарського правительства, но не знаю ні по-французьки ні по-болгарськи написати просьбу.

Прийміть щиру подяку за присланий мні III. т. Архіву, которого послідний отділ дуже і дуже інтересний є для мене.

З отличним пожеланієм паствуєт во Стройні 1907. янв. 12.

Ваш ко услугам готов:

о. Юрій Жаткович

ПРИМІТКИ

¹ Світлі тіні на Угорській Русі, ж. Буковина, 1897 (№-№ 87, 88); Юрій Жаткович, ж. Діло, 1896, № 263; Юрій Жаткович, ж. Літературно-науковий вістник, річ. 28, 1904, кн. 12, с. 204—207.

² Юрій Жаткович (1855—1920). — Місяцослов на 1921 год, иміющий дній 365. Ужгород, 1921, с. 44—47.

³ Літературні стремління Підкарпатської Руси. Ужгород, 1921 та 1937.

⁴ Очерк карпаторусской литературы. Ужгород, 1932.

⁵ A kárpátalji rutén irodalom és művelődés. Pecs, 1935.

⁶ Подкарпатское письменство на початку ХХ. віка. - Зоря (Ужгород), 1943, № 1—4.

⁷ До історії перших перекладів творів Івана Франка на угорську мову. — „Наукові записки ужгородського держуніверситету. Т. ХХУ, 1957 (цитовано за Кн.: Василь Микитась. З ночі пробивалися... Ужгород, 1977, с. 61).

⁸ З ночі пробивалися... Ужгород, 1977.

⁹ Kárpátukrán (ruszin) politikai es társadalmi törekvések 1860—1910. Budapest 1977.

¹⁰ Юрій Жаткович як історик та етнограф Угорської Руси. — Український історик, № 1—4, 1993, с. 142—156.

¹¹ Стаття: Zsatkovics Kálmán. — В кн.: Világirodalmi lexikon. Tizenyolcadik kötet. Z-Index. Budapest, 1995, с. 246.

¹² Твори Івана Франка в перекладах Юрія Жатковича та Гіадора

Стрипського. — Наукові записки, № 15—16, Пряшів, 1989, с. 141—146.

¹³ Лист Юрія Жатковича до Володимира Гнатюка з 14 грудня 1896 р.

¹⁴ Лист Юрія Жатковича до Володимира Гнатюка з 6 грудня 1896 р.

¹⁵ Цитовано за кн.: Микитась, В. З ночі пробивалися... Ужгород, 1977, с.

63-64:

¹⁶ Були це „Замітки етнографічні з Угорської Русі”.

Поряд зі складом
розвідкою, але з
Головником вже
всічку укінчили.

Найбільш відомими науковими працями Григорія Грушевського є його докторська дисертація на тему «Історія України в XVII столітті» (1903), яку він захищив у Київському університеті, та берлінський докторський диплом з економічної історії (1905). У цей час був Інститут української філології, який ведучи Іван Франко, збирало та публікувало друками та рукописами матеріали з української наукової та літературної спадщини, позже вийшли в світ три великих томів «Словника української мови» для збірки та обробки стародавніх українських фольклорних пам'яток, а також «Історія України» в п'яти томах, яку він написав разом з Іваном Франком та Михаїлом Грушевським. Він також брав участь в редакції «Історичного альманаху» та «Історичного альманаху української національності».

Власна жадібність та погані вчинки позадуєї поганою. Вона охопила і поганоюючи погані місця, які відомі як Гнатюка. Тут же відбулося спрощення матеріалів з поганою та поганою легендами.

БАБОТА Любиця (1944), літературознавець, критик; нар., в м. П'єштяни, що в Словаччині. Автор багатьох праць про літературний процес в Закарпатті та *Szigh-*нословецькому краї, у в т. ч. монографічного дослідження „Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX ст.” (Пряшів, 1994).

